ELS VIRUNGA: SELVES I VOLCANS

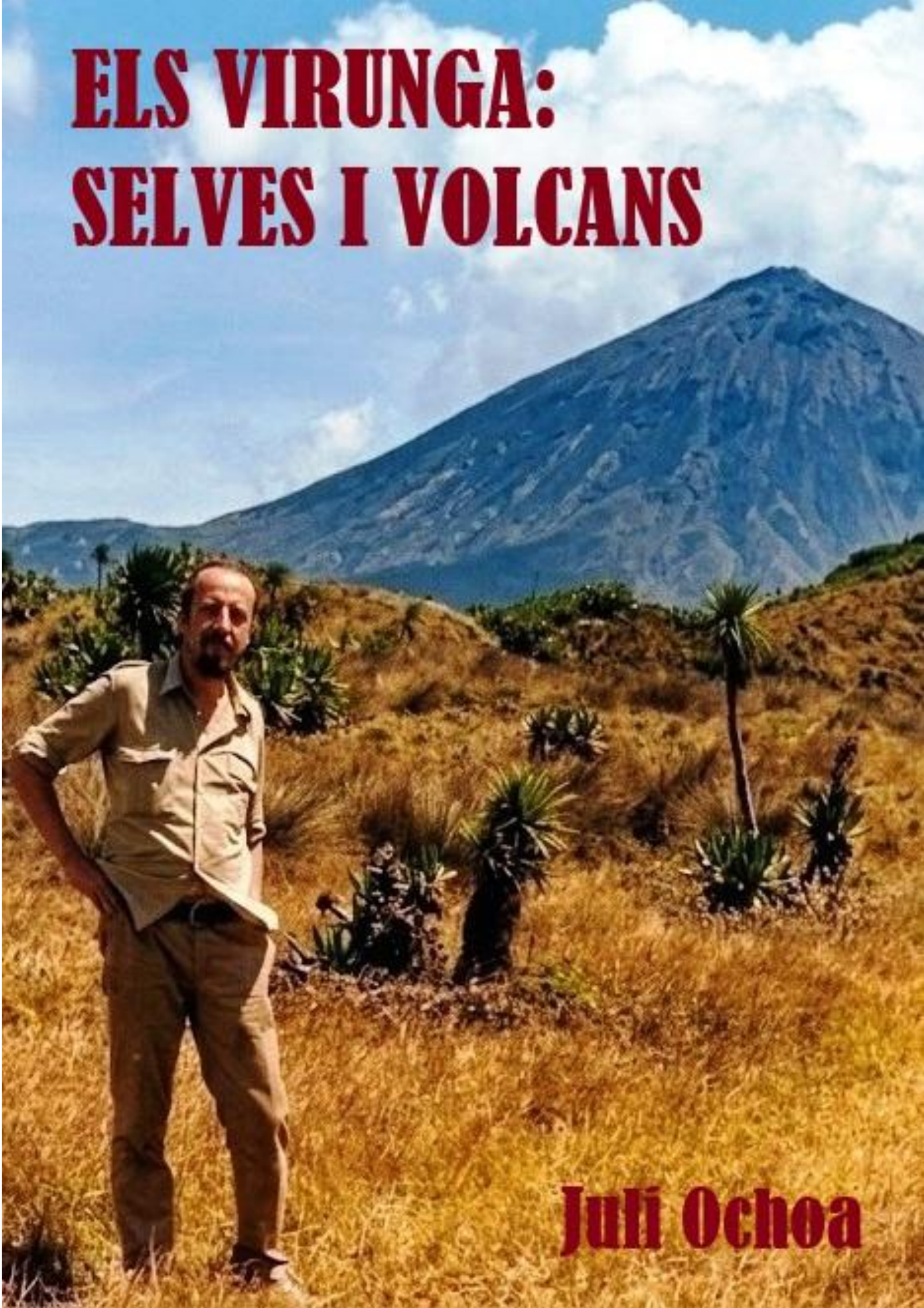

Julí Ochoa

D’aquest estudi l’autor ja havia publicat una versió prèvia una mica més reduïda al butlletí núm. 148 (gener-febrer de 1987) editat per la Secció Excursionista de l’Ateneu Santjustenc (SEAS).

Il·lustració de la portada: L’autor, al peu del volcà Visoke (3.711 m.s.n.m.).

Llibre no venal
Maquetació i edició de l’autor
Sant Just Desvern (Baix Llobregat), maig de 2026

ELS VIRUNGA:
SELVES I VOLCANS

Juli Ochoa González

El cor de la falla africana

Al cor de l'Àfrica, en una de les regions més fascinants i convulses del continent, s'aixeca un monument geològic que sembla extret d'un llibre d'aventures del segle XIX. Parlo de la regió fronterera on conflueixen el Congo -que l'any 1987, quan jo hi vaig anar, encara coneixíem pel nom de Zaire-, Rwanda i Uganda. En aquest triangle de terra alta, a mig camí entre la serenor del llac Idi Amin (anomenat llac Edward abans i després de la dictadura) i la majestuositat del Kivu, s'alcen els cims de la imponent serralada dels Virunga.

Fig. 1 – La imponent serralada dels Virunga. D'esquerra a dreta: Muhabura, amb la seva forma cònica molt definida; Gahinga: més baix, situat a la seva dreta; Sabinyo, amb el seu característic aspecte dentat (el seu nom significa "vella amb dents"; Visoke (assenyalat amb un vector), òpticament enganxat al Sabinyo, que mig l'emmascara; Karisimbi, el gegant situat més cap al fons, sovint envoltat de núvols o amb restes de neu; i Mikeno, el que queda més a la dreta, distingible pel seu perfil punxegut i escarpat.

L'origen d'aquestes muntanyes no és casual. Està íntimament lligat al *Great Rift Valley*, la ferida oberta a la pell de la Terra que s'estén des de Síria fins a Moçambic, esquerdant l'est d'Àfrica i creant un paisatge de contrastos brutals. Els Virunga, que en llengua swahili significa literalment "volcans", formen una cadena de gegants adormits que dominen l'horitzó amb una presència gairebé mística.

Si fem un recorregut visual d'oest a est, trobem primer el Nyamulagira (3.471 m.s.n.m.) i el Mikeno (4.437 m.) dins del territori del llavors Zaire. Creuant la frontera cap al cantó rwandès, apareixen el Karisimbi, el punt més alt amb els seus 4.507 metres; el Visoke (3.711 m.); el Sabinyo (3.634 m.); el Gahinga (3.474 m.) i el Muhabura (4.121 m.). Entre aquests colossos, el terra està sembrat de centenars de cràters menors, alguns

dels quals eren, o encara són avui dia, testimonis actius de la potència de les entranyes de la Terra.

Fig. 2 – El Visoke vist des de l'espai: El desafiament del seu fascinant cràter constituïa tot un repte pel nostre esperit aventurer.

Malgrat la seva alçada respectable, els Virunga tenen una característica que els fa singulars per als amants de la muntanya: l'absència pràcticament total de neus perpètues o d'escarpaments infranquejables.

Això permet que s'hi puguin realitzar tota mena d'ascensions sense la necessitat de portar equips d'alta muntanya complexos o fer front a parets tècniques. La dificultat no rau en la roca, sinó en la densitat de la vegetació i l'exigència del clima tropical.

Com a testimoni d'aquesta accessibilitat -i de la bellesa salvatge que s'hi amaga-, recordo amb especial nitidesa l'ascensió que vaig realitzar l'estiu de l'any 1986 al volcà Visoke. Amb els seus 3.711 metres, és el quart cim en envergadura de la serralada, però potser un dels més icònics per la seva silueta i el tresor que guarda al cràter. Val a dir, com a anècdota que avui em fa somriure, que vaig emprendre aquella aventura amb una indumentària ben poc ortodoxa: anava en cos de camisa, calçat amb unes senzilles sabatilles esportives i proveït d'un bastó ricament treballat que m'havien venut els pigmeus uns dies abans en un mercat local. Aquell bastó no era només un suport, sinó un vincle amb la terra que trepitjava.

L'inici de l'aventura: De Goma a Ruhengeri

Tot va començar a Goma. Aquella localitat zairesa, situada a la vora septentrional del llac Kivu, ens servia de base d'operacions. Des d'allà havíem anat teixint diverses expedicions per les províncies del Kivu i l'Haut Zaïre, habituant-nos a la pols dels camins i al ritme pausat del país. Però el Visoke ens cridava des de l'altra banda de la frontera.

Un matí, ben d'hora, ens vam dirigir a peu cap a la veïna població de Gisenyi, ja en territori de Rwanda. La idea era simple: creuar la frontera caminant i buscar allà un vehicle que ens portés al sector sud-oriental dels Virunga. En aquells anys, creuar una frontera africana podia ser una odissea de burocràcia i esperes infinites, però la sort ens va somriure de manera inesperada.

En arribar al post fronterer, ens vam trobar amb una escena de caos organitzat. Els funcionaris zairesos anaven tots de bòlit; es veia que esperaven la visita imminent d'un alt personatge del govern de Mobutu per fer una inspecció. Entre ordres cridades,

neteges d'última hora i nervis evidents, els papers se'ns van segellar en un tancar i obrir d'ulls. Volien treure'ns del damunt ràpidament per poder seguir amb els seus preparatius.

Al cantó rwandès, la situació no era gaire diferent, tot i que per motius més lúdics: els guàrdies tenien massa feina repenjats a la barrera, badant i comentant amb sorna l'activitat frenètica dels seus veïns zairesos. Amb un somriure i poca pressió, vam entrar a Rwanda sense cap contratemps.

Fig. 3 – El pas fronterer entre les localitats de Goma (Congo) i Gisenyi (Rwanda), un cop acabada de creuar la frontera, ja en el cantó rwandès.

Gisenyi ens va rebre amb la seva llum gairebé mediterrània a la vora del llac. Emparaular una furgoneta va ser qüestió d'un moment. El nostre grup d'expedicionaris sumava gairebé una dotzena de persones, la qual cosa ens donava un avantatge logístic enorme: omplíem el vehicle nosaltres sols. No vam haver d'esperar hores sota el sol a què la furgoneta es completés amb altres passatgers, sacs de gra o aviram, com solia ser habitual. Contracte tancat, i en marxa.

La carretera asfaltada que uneix Gisenyi amb Kigali, la capital rwandesa, era un luxe comparada amb les pistes del Zaire. Després d'uns seixanta quilòmetres de paisatges verds i turons infinits -no endebades en diuen el país dels mil turons-, vam arribar a Ruhengeri. Aquesta població, situada estratègicament al peu dels massissos, va ser el nostre campament base. Ens vam acomodar en un hotel modest però acollidor, on vam deixar el gruix de l'equipatge i tot allò que sería un llast inútil per a l'ascensió.

Cap al peu del volcà

L'endemà, l'excitació es palpava a l'ambient. Després de fer un bon esmorzar per carregar energies, vam sortir a la porta de l'hotel i, puntual com un rellotge, hi vam trobar la furgoneta del dia anterior. El conductor, amb un somriure d'orella a orella, ja ens esperava.

Vam deixar enrere l'asfalt i ens vam endinsar en el cor rural de Rwanda. El camí es va transformar de seguida en una pista de terra on els sotracs van començar a posar a prova la nostra resistència i la dels amortidors del vehicle. La pista serpentejava entre plantacions de plàtans, amb les seves fulles amples i brillants, i camps de cafè que s'estenien pels plans. Era una estampa de fertilitat absoluta; la terra volcànica és generosa i la gent de la zona l'aprofitava fins a l'últim pam.

A mesura que guanyàvem alçada, el paisatge va començar a mutar. Els conreus, cada cop més esparpillats, anaven cedint terreny a una vegetació més tancada i feréstega: la

selva de muntanya començava a treure el cap. En arribar als primers contraforts, el vehicle es va aturar davant d'unes edificacions senzilles, gairebé unes guinguetes de fusta: era l'administració del Parc Nacional dels Volcans. Vam baixar, vam estirar les cames i vam pagar els drets d'entrada, un tràmit imprescindible per moure's per aquelles terres protegides.

Fig. 4 – Al peu de l'imponent Visoke, preparat per començar l'ascens al seu cim..

La furgoneta ens va portar una mica més amunt, fins al mateix peu del Visoke. Allà, el camí moria de cop en un revolt de la selva. L'escenari era d'allò més pintoresc: una barraca servia de refugi a dos o tres guardes que intentaven desxifrar missatges a través d'una ràdio de galena que emetia més soroll estàtic que paraules intel·ligibles. Al voltant de la barraca, un grup d'homes asseguts a terra ens observaven amb curiositat i somriures francs. Eren els camàlics, esperant que algun grup de "mzungus" (blancs) requerís els seus serveis.

Vam preguntar al guarda per la tarifa oficial dels portejadors. Quan ens va dir que el seu jornal equivalia al que avui serien uns cinc o sis euros, no ho vam dubtar ni un segon. No era només per la comoditat -que també-, sinó que per a nosaltres era una despesa irrisòria i per a ells representava un ingrés vital. Així que vam repartir les motxilles i ens vam disposar a pujar "amb les mans a la butxaca", lliures de pes però plens d'expectativa.

La lluita contra la selva i l'ortiga gegant

L'inici de l'ascensió va ser un bany de realitat tropical. El corriol era estret i relliscós, clarament més transitat per la fauna salvatge que per l'home. Ens vam trobar de sobte submergits en una tofa espessa d'ortigues que ens superaven en alçada. No eren les ortigues que coneixem a Europa; eren autèntics arbustos urticants de més de dos metres que semblaven tenir vida pròpia.

L'ordre va ser immediat: abaixar-se les mànigues de la camisa i tapar qualsevol porció de pell exposada. Per evitar el contacte directe, caminàvem de cantó, amb un posat rígid que ens feia semblar una processó de jeroglífics egipcis avançant per la selva. Però la precaució no sempre era suficient. De tant en tant, el silenci de la muntanya es trencava amb un udol de dolor d'algun de nosaltres quan una fulla traïdora ens fregava el canell o el coll.

Fig. 5 – Comença l'ascens: Aproximació al volcà caminant per la selva.

La calor es va tornar la nostra companya més pesada. Era una calor densa, saturada d'humitat, que s'enganxava a la pell i feia que cada alenada costés el doble. Entre aquella vegetació tan tancada, no corria ni un trist bri d'aire. Per si no n'hi hagués prou, eixams de mosques van decidir que érem el seu objectiu principal de la jornada, acompanyant-nos amb el seu brunzit incessant.

Però, com diu el refrany, no hi ha mal que cent anys duri. Finalment, la selva es va obrir i vam arribar a un prat d'alçada situat prop del coll que separa el Visoke del seu germà gran, el Karisimbi. Aquell prat va ser un bàlsam. Un petit rierol d'aigües cristal·lines el creuava amb un so relaxant. Vam aprofitar per fer una aturada llarga, omplir les cantimplores i, per descomptat, afegir-hi les pastilles potabilitzadores, que en aquells temps eren un ritual sagrat per evitar sorpreses intestinals.

Una trobada amb el llegat de Dian Fossey

Mentre descansàvem al costat de l'aigua, va aparèixer un xicot amb una motxilla gran i botes gastades. S'acostava amb un pas segur i es va aturar a saludar-nos. Era un noi americà, d'aquells que tenen la mirada neta de qui viu en solitud amb la natura. Ens va explicar que formava part del grup de recerca que treballava en l'estació de preservació de goril·les que hi havia a prop, a Karisoke.

Aquella trobada ens va glaçar una mica la sang alhora que ens fascinava. El xicot estava continuant la tasca de Dian Fossey. Feia només un parell d'anys, el desembre de 1985, que la cèlebre primatòloga havia estat trobada morta a la seva cabana, assassinada a cops de matxet. En aquell moment, l'any 1986, el crim encara era una ferida oberta i un misteri sense resoldre que surava en l'aire d'aquelles muntanyes.

Parlant amb ell, vam entendre el perill i la passió que envoltava la protecció dels goril·les de muntanya. Era un home agradable, amb una conversa amena que ens va fer oblidar el cansament. Ens va explicar anècdotes sobre el comportament dels primats i la lluita constant contra els furtius. L'estona ens va passar volant, però ell havia de seguir el seu camí cap a Ruhengeri i nosaltres havíem de reprendre el nostre cap al cim. Ens vam acomiadar amb una encaixada de mans, conscients que acabàvem de tocar una part de la història viva d'Àfrica.

Vers les lobèlies i el regne del silenci

A partir d'aquell coll, el paisatge va patir una transformació radical. Vam travessar una franja densa de bambús, on la llum es filtrava de manera gairebé irreal, creant un joc d'ombres xineses. Poc després, vam entrar en el que jo anomeno els "boscos fantasma": grans extensions d'hagènies. Aquests arbres tenen un aspecte gairebé terrorífic però d'una bellesa aclaparadora, amb les branques totalment cobertes per gruixudes mantes de líquens i molses que pengen com barbes blanquinoses. Semblava que haguéssim canviat de planeta o entrat en un conte de fades del bosc.

Fig. 6 – Creuant el fantasmagòric bosc d'hagènies durant l'ascens.

L'ascens es va anar endurint. El guia no creia en les ziga-zagues ni en les pendents suaus; el corriol tirava pel dret, buscant la línia de màxima inclinació. Les hagènies van anar desapareixent per deixar pas a una vegetació més baixa i arbustiva, dominada per les lobeliàcies.

Caminar entre aquelles plantes era una experiència estranya. Les lobèlies gegants semblen una mena d'enciams prehistòrics o petites palmeres d'un altre món. Res del que m'envoltava em recordava a les excursions que havia fet pel Collserola, el Montseny o els Pirineus. Era una flora gairebé alienígena, adaptada a la radiació solar intensa i al fred nocturn de l'equador en aquella alçada.

Vam passar la cota dels 3.500 metres i el cansament va començar a passar factura. El sol de justícia ens castigava sense pietat i no hi havia ni una sola ombra on aixoplugar-se. Jo, que ja he reconegut la meva manca d'entrenament en l'art del muntanyisme, esbufegava com la manxa d'una fornal. Els darrers metres es van convertir en una batalla de voluntat. Em parava cada pocs passos i m'asseia a qualsevol pedra que trobava, intentant recuperar un alè que l'altitud em negava. El meu bastó pigmeu es va convertir en el meu millor amic, l'únic punt de suport real en aquell món vertical.

La glòria del cràter

De sobte, el pendent es va suavitzar fins a desaparèixer. Sense previ avís, vam fer l'últim pas i el terreny es va tornar pla. Havíem arribat a la vora del cràter. Una gespa tova, d'un verd intens i fresc, ens va rebre com una catifa. El primer que vam fer tots va ser estirar-nos a terra, boca amunt, deixant que el cor s'estabilitzés mentre miràvem el cel blau de Rwanda.

Quan finalment ens vam incorporar, l'espectacle ens va deixar sense paraules. Davant nostre s'obria un cràter immens, perfectament circular. Les seves parets internes estaven

Fig. 7 – Ja gairebé dalt del Visoke. Al fons, la característica silueta dentada del Sabinyo (3.645 m.s.n.m., un altre dels gegants dels Virunga.

entapissades de lobèlies i una vegetació que semblava un jardí botànic suspès en el temps. Però el veritable premi era al fons: un llac d'aigües límpides i quietes que actuava com un mirall perfecte, reflectint el blau del firmament i uns núvols blancs que passaven mandrosos.

Vam girar el cap per contemplar l'horitzó. Teníem el Karisimbi i el Mikeno tan a prop que gairebé semblava que els poguéssim tocar. En la direcció oposada, la serralada dels Virunga es desplegava en tota la seva esplendor: el Sabinyo, amb el seu perfil dentat; el Gahinga i, perdut en la calitja de la distància, el Muhabura. Als nostres peus, la planúria de Ruhengeri s'estenia fins a l'infinit, desdibuixada per una boirina que feia impossible saber on acabava la terra i on començava el cel.

Fig. 8 – Dalt del Visoke (3.711 m.s.n.m.): Un petit descans per recuperar l'alè abans de començar a recorrer el seu espectacular cràter.

Després de menjar una mica i recuperar les forces, vam decidir donar la volta completa al cràter. El cim pròpiament dit es trobava al costat oposat d'on havíem accedit. Caminar per la cresta del volcà va ser una de les experiències més memorables del viatge. Vam trigar més de tres quarts d'hora en completar el cercle, no perquè fos difícil, sinó perquè a cada pas descobríem un angle nou, una llum diferent sobre el llac o una nova perspectiva de les muntanyes veïnes. Les càmeres de fotos treien fum; volíem capturar aquell moment per sempre.

Fig. 9 – Recorrent el cràter del volcà Visoke tot contemplant el serè llac dels nostres peus i el màgic cel rogenc que ens envoltava.

El retorn i el cel rogenc

La davallada va ser una història totalment diferent. Amb la gravetat al nostre favor i l'eufòria de l'èxit, vam baixar a una velocitat gairebé temerària. Gairebé sense adonar-nos-en, tornàvem a ser al prat del rierol, allà on havíem conegut el col·lega de Dian Fossey. I en poc temps més, ja divisàvem la barraca dels guàrdies on la nostra furgoneta ens esperava pacientment.

Ens vam acomiadar del guia i dels portejadors amb una gratitud sincera. Més enllà dels diners, ens havien permès viure una jornada irrepetible. El trajecte de tornada a Ruhengeri va ser silenciós; tots estàvem absorts en els nostres pensaments, paït la immensitat del que acabàvem de veure. Aquell vespre, el bany a l'hotel ens va semblar el luxe més gran del món, el premi perfecte per a uns cossos trinxats però feliços.

L'endemà, mentre el nostre vehicle s'allunyava de la serralada deixant enrere una estela de pols, no vaig poder evitar girar-me una última vegada. Les siluetes dels volcans es retallaven contra un cel que el capvespre començava a tenyir de colors rogencs i violetes. Eren unes figures imponents, eternes, que havien estat allà molt abans que nosaltres i hi seguirien molt després.

Mentre mirava aquells cims, vaig sentir una satisfacció profunda. Realment, havia valgut la pena cada gota de suor, cada picada de mosca i cada frec de les ortigues. Amb el somriure de qui sap que ha viscut quelcom autèntic, vaig pensar per a mi mateix: "Potser l'estiu que ve m'hauria de plantejar d'anar a conquerir un altre d'aquests gegants".

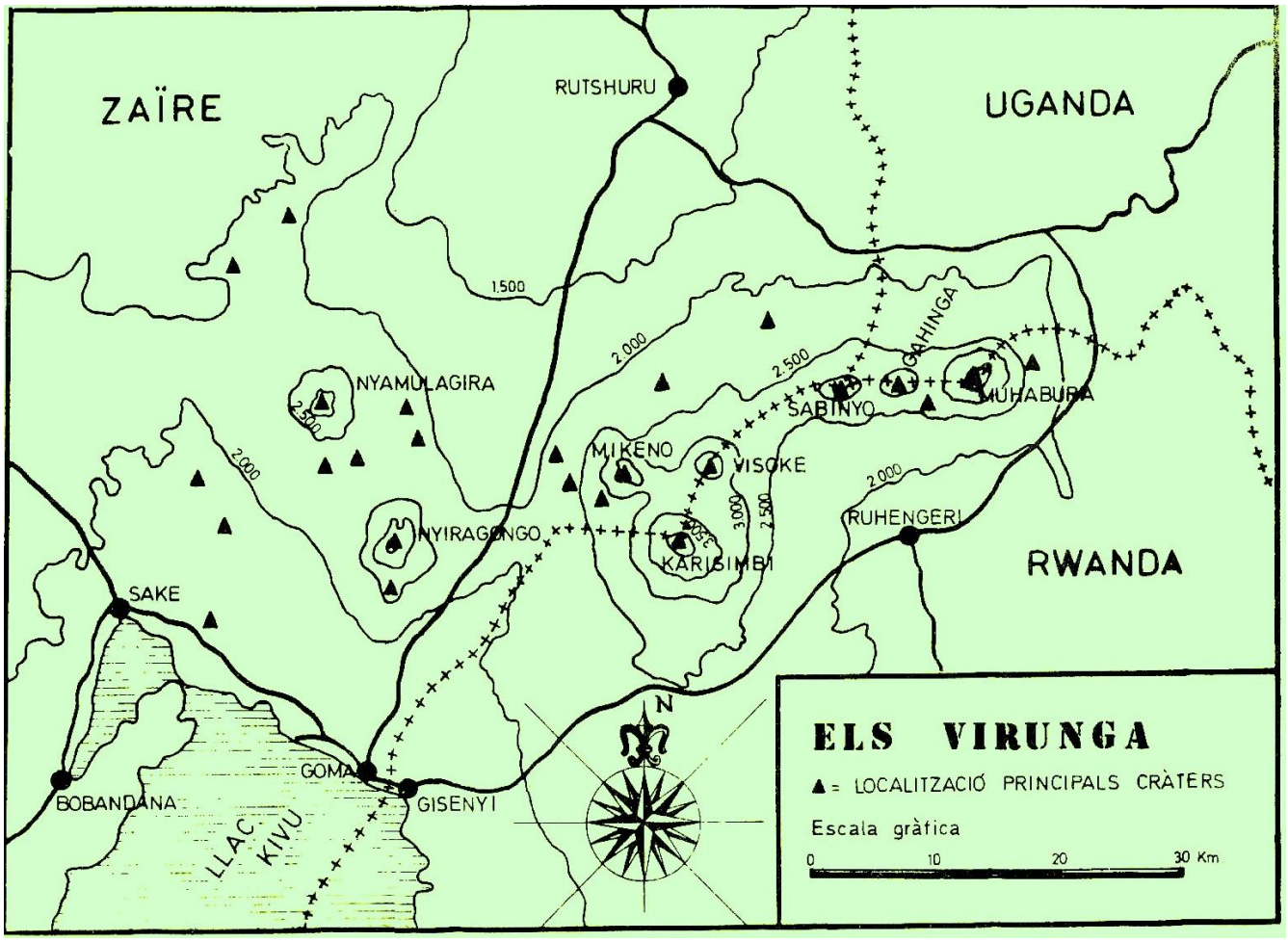

Fig. 10 – Esquema topogràfic de la serralada dels Virunga, amb la situació dels seus principals volcans.